

atlas der neederlanden (2)

De Atlas der Neederlanden is waarschijnlijk de grootste en meest complete atlas van de Noordelijke en Zuidelijke Nederlanden tot 1815. In het januarinummer van *Geografie* schreef Jan Werner over de grootscheepse catalogisering, reiniging en restauratie van de atlas. Hij belicht in deze reeks afzonderlijke kaarten.

Kaart van Beekhuizen

In meerdere opzichten is het een buitenbeentje in de *Atlas der Neederlanden*, deze *Kaart van een gedeelte van het Landgoed Biljoen genaamd Beekhuizen*. In de praktijk zit hij helemaal niet in de atlas, maar is hij apart opgeborgen. De nummering in de atlas, met potlood op de rugzijden van de kaarten geschreven, vertoont echter bij nummer 40 een hiaat. Op een oudere inventarislijst van de atlas komt dit nummer wel voor en verwijst naar deze kaart van Beekhuizen. Hij moet voorheen los in de atlas gelegen hebben. Het is de jongste kaart uit de atlas en waarschijnlijk later toegevoegd toen de atlas al geassembleerd was.

Het landgoed Beekhuizen, even ten noordoosten van Velp, wordt uitgebreid besproken in een soort gidsje van I.A. Nijhoff, *Geldersch arkadia of wandeling over Biljoen en Beekhuizen*, een publicatie uit 1820 met nieuwe drukken in 1821 en 1825. Als de kaart uit dezelfde tijd stamt, gaat het waarschijnlijk om een lithografische wiegedruk in de

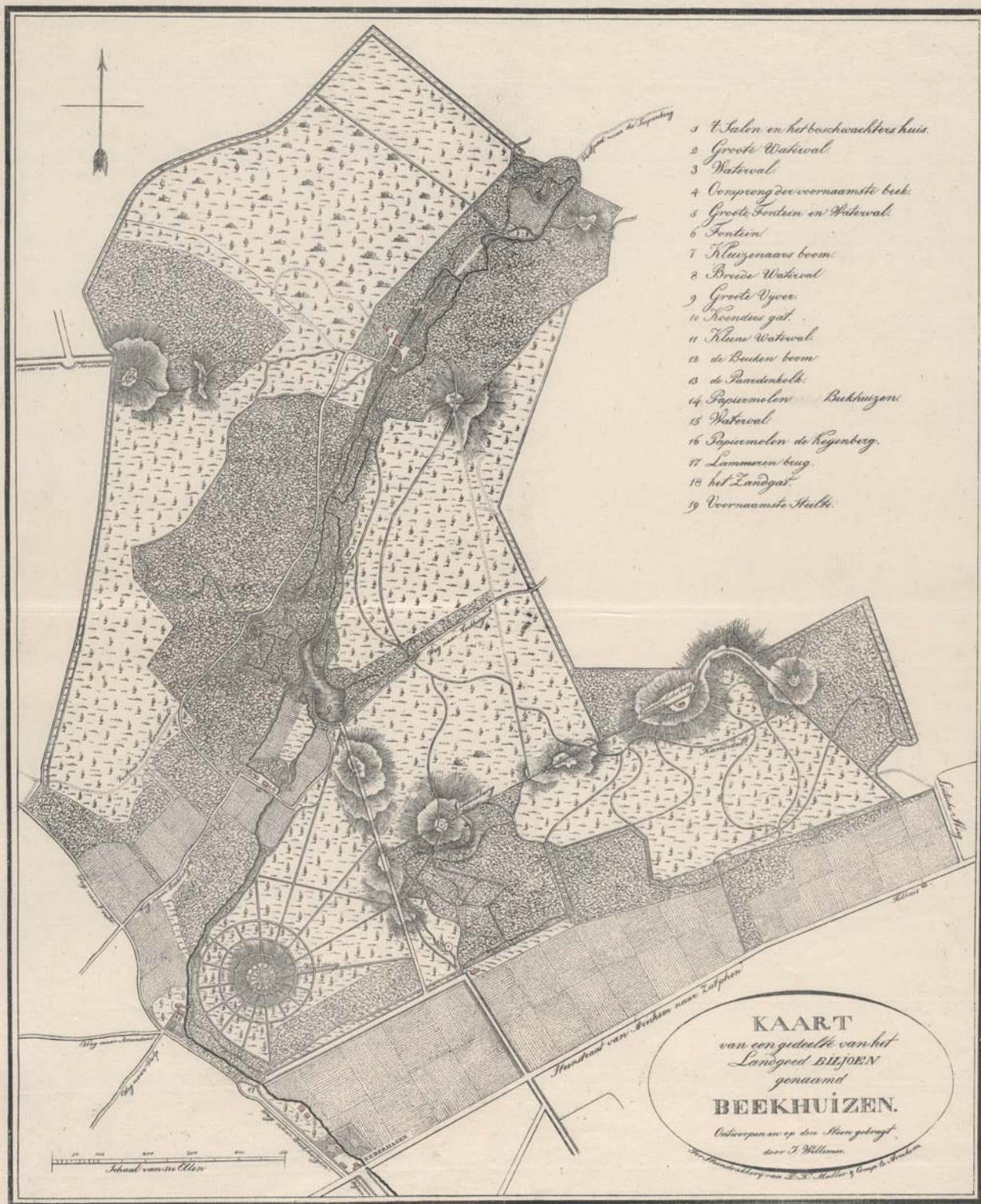
De heer van Biljoen veranderde het landgoed rond 1800 in een romantisch lustoord en opende het voor recreanten

cartografie. Van zulke drukken zijn namelijk geen vroegere Nederlandse voorbeelden bekend dan 1821. De lithografie, een vlakdrukprocédé, was veel eenvoudiger dan de kopergravure en betekende een revolutie in de grafische reproductiemogelijkheden.

Het internet bracht nog een exemplaar van de kaart boven water die als '2e druk, Arnhem,

Muller & Comp. 1825' werd gepresenteerd. Ook Van der Wyck noemt in zijn *Atlas Gelderse buitenplaatsen: de Veluwe* die 2^e druk 'met de laatste plaatselijke veranderingen' naast diverse andere kaarten van Biljoen en Beekhuizen. De 1^e druk zal dus wat ouder zijn. Vroege litho's werden nog niet in kleur gedrukt, maar met de hand ingekleurd. Op deze kaart is heel spaarzaam ook wat kleur aan de bebouwing toegevoegd.

Beekhuizen, indertijd een ontginningsgebied aan de Beekhuizense Beek wordt al in 1370 genoemd en was sinds de 15^e eeuw bezit van het St. Catharinagasthuis in Arnhem. Het landgoed werd in 1682 overgedaan aan Alexander van Spaen, die sinds 1661 eigenaar was van de nabije buitenplaats Biljoen. Het kasteel, dat al in een middeleeuwse

Kaart van een gedeelte van het Landgoed Biljoen genaamd Beekhuizen. J. Willemsen, steendruk D.K. Muller & Comp., Arnhem.

oorkonde van 1076 voorkomt, ligt net buiten de kaart, aan de zuidkant van de Zutphense Straatweg. Hertog Karel van Gelre liet de oerversie van het huidige Biljoen, waarschijnlijk een verbastering van Bouillon, in 1531 bouwen. In de 18^e en 19^e eeuw kregen de heren van Biljoen steeds meer van de naburige gronden in bezit. Geïnspireerd door diverse studiereizen naar het buitenland transformeerde Frederik Willem baron van Spaen, heer van Biljoen (1746-1827), het landgoed in de decennia rond 1800 langzamerhand in een romantisch lustoord, een 'Geldersch Arkadia' en stelde het in 1790 open voor de recreatie. Vanaf 1783 waren de tuinarchitecten J.G. Michaël en later zijn schoonzoon J.D. Zocher en diens zoon J.D. Zocher Jr. bij de aanleg en uitbreiding betrokken. Op de kaart is te zien hoe gevarieerd het land-

goed ingericht was, aan weerszijden van de beek, rijk aan reliëf, met verschillende watervallen en lieflijke bouwsels, alles bij elkaar een bijna Zwitsers aandoend landschap.

Uit Nijhoffs boekje weten we dat Lodewijk XIV in 1672 een paar dagen op Biljoen verbleef. Het slot diende namelijk als hoofdkwartier van de Franse legermacht die het land binnengetrokken was.

Beekhuizen is het vroegste voorbeeld van landschappelijke tuinaanleg in Gelderland. Het wordt van uitzonderlijk belang geacht voor de Nederlandse tuingeschiedenis. Sinds 1930 is het terrein eigendom van Natuurmonumenten en maakt nu deel uit van het Nationaal Park Veluwezoom. •